

Rumeli

RUMELİ İSLÂM ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

مجلة روم ارنى للبحوث الإسلامفة | Rumeli Journal of Islamic Studies

ISSN : 2564 - 7903 - Yıl / Year : Sonbahar / Autumn 2019 - Sayı / Issue : 4

RUMELİ

İslâm Araştırmaları Dergisi

مجلة روم ايلي للبحوث الإسلامية / Journal of Islamic Studies

Yıl / Year: 2 – Sonbahar / Autumn 2019 - Sayı / Issue: 4

ISSN: 2564-7903

Dergimizin Tarandığı Veritabanı ve İndeksler:

Araştırma Makaleleri / Articles

İşKODRALI VASA PAŞA 'NIN
CEBEL-İ LÜBNAN'DA REFORM POLİTİKALARI (1883- 1892)

Tuba Yıldız*

Geliş Tarihi : 30 Temmuz 2019

Kabul Tarihi : 15 Ekim 2019

Öz

1860 Mayıs'ında Cebel-i Lübnan'da Dürzi ve Maruniler arasında çıkan büyük çatışma bölgenin bugüne uzanan siyasi sisteminin temellerini oluştururken, Cebel-i Lübnan idari yapıdan hukuki düzene, imar faaliyetlerinden asayiş meselelerine kadar uzun soluklu reformist bir döneme şahitlik etti. Bu aşamada 1861'den itibaren doğrudan İstanbul'a bağlı olarak özerk bir biçimde yönetilen bölge, merkezden atanan mutasarrıfların reform çabalarıyla istikrarlı bir yapıya kavuşturulmaya çalışıldı. Bununla birlikte mutasarrıfların Cebel-i Lübnanlı olmaması reformlara karşı gösterilecek iç reaksiyonların tespit edilmesini zorlaştırıyor, aynı zamanda yeni idari sistem beş büyük Avrupa Devleti'nin onayıyla kurulduğu için yapılan her yeni uygulama bu devletlerin çıkarlarıyla örtüşüp örtüşmediğine göre dış reaksiyonla karşı karşıya kalıyordu. Dolayısıyla Cebel-i Lübnan idarecilerinin bölge için uygulamayı öngördükleri reform politikaları, iç ve dış dinamiklere bağlı olarak gelişiyor, değişiyor, zaman zaman da bir sorun olarak Sadaretin karşısına çıkıyordu.

Bu çalışma Cebel-i Lübnan'ın dördüncü mutasarrıfı olan İşkodra doğumlu Arnavut Paşko Vasa Paşa'nın mutasarrıflığa uzanan politik hayatı ile 1883-1892 yılları arasında bölgede yürüttüğü idari ve hukuki reform girişimlerini ele almaktadır. Vasa Paşa, Osmanlı Devleti'nin yüzyılın siyasi buhranlarıyla mücadele ettiği bir dönemde Cebel-i Lübnan'da yönetimi devralmış, bu minvalde bölge sınırları içinde hem iç problemlerle hem de uluslararası müdahalelerle karşı karşıya kalmıştır. Çalışmada Paşa'nın bu müdahaleler karşısındaki politik duruşu incelenecek, yanı sıra yaptığı idari ve hukuki değişimlerle Cebel-i Lübnan'ın mezhep sorunlarına yaklaşımı üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Cebel-i Lübnan, Vasa Paşa, İdari Sistem, Hukuk, Uluslararası Müdahaleler, Arnavut, İşkodralı / Shkoder.

THE POLITICAL REFORMS OF VASA PASHA IN MOUNT LEBANON (1883-1892)

Abstract

In May 1860, while the major conflict which took over between Druze and Maronites in Mount Lebanon forming the basis of the region's political system, the region witnessed a long-term reformist period from the administrative structure to the legal order and from zoning activities to public order issues. At this stage, the region, which was autonomously governed directly from Istanbul as of 1861, the governors – *mutasarrıf*- appointed from the center tried to achieve a stable structure through the administrative reform efforts. However, because the mutasarrıfs were not from the Mount it was difficult to identify the internal reactions to the reforms. At the same time, since the new administrative system was established with the approval of the five major European States, every new practice faced external reaction in the context of whether these states overlapped their interests. Therefore, the reform policies envisaged by the rulers for the region developed and changed and sometimes became a problem for İstanbul, depending on the internal and external dynamics.

This study examines the political life of Albanian Pashko Vasa Pasha, born in Shkodra, the fourth governor of Mount Lebanon, and his administrative and legal initiatives in the region between 1883-1892. Vasa Pasha took over the administration in Mount Lebanon during a period when the Ottoman Empire struggled with the political crises of the century and faced both internal problems and international interventions within the borders of the region. In this study, the political stance of Pasha against these interventions will be examined, as well as the approach to sectarian problems of Mount Lebanon with administrative and legal changes made by him.

Keywords: Mount Lebanon, Vasa Pasha, Administrative System, Judicial Reforms, International Interventions, Albanian, İşkodralı / Shkoder.

* Dr., Trakya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, tubayildiz@trakya.edu.tr, Orcid Id: 0000-0002-7152-4421.

İntihal: Bu makale "iThenticate" intihal tarama programında taranmış ve intihal içermediği tespit edilmiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by iThenticate. No plagiarism detected.

Atıf / Citation: Yıldız, Tuba. "İşkodralı Vasa Paşa'nın Cebel-i Lübnan'da Reform Politikaları". Rumeli İslâm Araştırmaları Dergisi / 4 (Ekim 2019): 7-20.

Giriş

Bugün Lübnan'ın altı kazasından biri olan Cebel-i Lübnan ili; tarihi literatürde 1842 yılına kadar bir emirliğin, 1842'den 1861'e kadar biri Dürzi diğeri de Maruni olmak üzere iki kaymakamlıkla yönetilen bir bölgenin, 1861'den Osmanlı Devleti'nin elinden çıkıncaya kadar da özerk yönetilen bir mutasarrıflığın adı olarak geçmektedir. Lübnan dağları, sarp yamaçlarının kolayca aşılabilmesi sayesinde dışarıdan gelmesi muhtemel tehlikelere karşı stratejik bir öneme sahip olmuş, ekonomik koşullarının elverişsiz olması nedeniyle de büyük kent toplulukları dışındaki küçük komünal grupları barındırmıştı. Bu bağlamda da Cebel-i Lübnan tarih boyunca çok sayıda mezhep grubuna ev sahipliği yapmış ancak bu mezhep gruplarının birbirleriyle ortak ekonomik çıkarları dışında bir ilişkileri olmamış, her bir cemaat kendi inanç sistemi ve kültürel yapısını koruyarak bölgenin, dini tipolojinin en renkli örneğini vermesini sağlamıştı.

Sünniler, Şiiiler, Dürziler, Maruniler, Ortodokslar ve Süryaniler gibi çok sayıda mezhep grubuna ev sahipliği yapmış olmasıyla birlikte Cebel-i Lübnan'da siyasi otorite XIX. yüzyıla kadar Şii / Dürzi Tennuhi, Sünni Maan ve Maruni Şihabi Emirlerin kontrolünde kaldı. Bölgeyi yöneten Emirler bağlı buldukları mezhebe göre dini ritüellerinin uygulanması hususunda hassasiyet göstermiş olsalar da sosyo-ekonomik çıkarlar mezhep dengelerinin gözetilmesini gerektiriyordu. Bu nedenle de Cebel-i Lübnan, 1842 yılındaki büyük çatışmaya kadar herhangi bir mezhep hegemonyası altına girmeyerek, büyük çaplı olmayan huzursuzluklar dışında herhangi bir mezhep çatışmasına da şahit olmadı. 1860 yılında Dürziler ile Maruniler arasında başlayan krizin büyük bir iç savaşa dönüşerek yaklaşık on bin kişinin ölümüne yol açması ise Cebel-i Lübnan'da geleneksel dokunun bozulması Emir- âyan- reâya zincirinden oluşan idari sistemin son bulmasına sebep oldu. Tanzimat ve Islahat fermanlarının gayrimüslimler lehine belirlediği siyasi ve hukuki hakların da etkisiyle bölgede merkezle taşra arasında yeni bir yönetim ilişkisi başlamış, ayrıca çatışmalara İngiltere ile Fransa başta olmak üzere beş Avrupa devletinin müdahale etmesiyle de bölge, Osmanlı Devleti'nin tek başına yönetemeyeceği bir statüye sahip olmuştu. Çatışmalar sonunda ilan edilen Cebel-i Lübnan Nizamnamesi ise Cebel-i Lübnan'da mezhep siyasetinin tohumlarını atacak ve bugünkü siyasi sistemin temellerinin oluşmasına zemin hazırlayacaktı.

İngiltere, Fransa, Rusya, Prusya ve Avusturya'nın Osmanlı Devleti ile yaptığı uzun müzakereler sonucu ortaya çıkan 18 maddelik Cebel-i Lübnan Nizamnamesinin ilk maddesi¹, mutasarrıfın Osmanlı vatandaşı Katolik bir gayrimüslimden seçilmesi öngörülüyordu. Bu noktada hem bölgede demografik ağırlığa sahip olmaları, hem de savaştan Fransa desteğiyle galip çıkmaları nedeniyle Maruniler kendi mezheplerinden bir Hristiyanın tüm bölgeye idareci olarak tayin edilmesini başardılar ama – Fransa'nın baskısına rağmen- mutasarrıfın Cebel dışından seçilecek olmasını engelleyemediler.

Seçilen ilk mutasarrıf İstanbullu telgraf nazırı Ermeni Katolik Davud Paşa dışarıdan atanan ilk Hristiyan olarak 1861'de mutasarrıflık görevine başladı. Davud Paşa için daha önce Osmanlı merkez yönetiminde benzeri görülmemiş bir nizamnamenin bölgeye uygulanacak olması büyük bir kaygı sebebiydi. Öncelikle bu yeni düzene mezheplerin adapte olması sağlanmalıydı. Zira idari ve hukuki alanda her mezhebin temsilcisinin olacağı kabul edilse de

¹ “Cebel-i Lübnan taraf-ı Devlet-i Âliyye'den mensub ve doğrudan doğruya Bâbü'lî'ye merbut bir Hristiyan mutasarrıf ile idare olunacaktır”, BEO, GG 1013, Cebel-i Lübnan Nizam Defteri, Madde 1., 1330.

sıcak çatışmadan yeni çıkmış olan Cebelliler kendilerine sunulan bu yönetim biçimini kabul etmiyor ve mezhepsel mücadeleyi yürütmeye devam ediyorlardı. Bu durumda Maruniler Şihabi emirliği dönemindeki imtiyazlarını korumak isterken, Dürziler Osmanlı Devleti'nin Müslüman Dürzileri daha fazla himaye etmesini bekliyor, dolayısıyla da paşa'dan ayrıcalık talep ediyorlardı. Diğer taraftan otorite sahibi âyan aileler yeni yönetimden paylarını almayı hedefledikleri için paşa daha bölgeye ulaşmadan Cebelde kurulan yeni sisteme karşı muhalif tavırlarını göstermeye başlamışlardı. Davut Paşa ise dengeleri gözetmek adında kaza müdürlüklerine âyan ailelerden atamalar yaptı ancak bu sefer de kendi otoritesinin zemininin kaymasına sebep oldu. Çünkü âyanlar Canbolatlar, Arslanlar, Hazinler gibi emirlik sisteminin bakayası olan ileri gelen ailelerdi ve yalnızca sosyal tabanları değil, askeri ve bürokratik güçleri de vardı.²

Davud Paşa 1861'de üç yıllık deneme süresi için atanmış olsa da 1864'de yeniden revize edilen nizamnameyle birlikte görevinde kalmaya devam etti ancak Paşa'nın Cebel-i Lübnan'daki iç çekişmelerle dışardan gelen müdahaleleri dengeleyememesi istifasını getirdi. Davud Paşa'dan sonra göreve gelen Halepli Rum Katolik Nasri Franko Paşa (1868-1873) Davud Paşa'nın aksine Maruniler tarafından hoşnutlukla karşılandı. Çünkü göreve geldiğinde iç idarenin istikrarı için önceliğinin Fransa Devletiyle iyi geçinmek olduğunu anlamış, bu nedenle de konsolosla yakın ilişkiler kurma gayreti içinde olmuştu. Atanan üçüncü mutasarrıf Rüstem Paşa'nın İtalyan asıllı bir Katolik olup, İngiltere'ye yakın olması ise Fransa hükümetiyle inişli – çıkışlı bir ilişki kurmasına, dolayısıyla da Marunilerle arasında duvar örülmesinin önüne geçememişti.

Bununla birlikte her üç paşa döneminde Cebel-i Lübnan görece istikrara kavuştu ancak mezhepler arasında oluşan siyasi kargaşa bütünüyle ortadan kalkamadı. Özellikle yeni idari düzene alışmamış olan âyan aileler, nizamnamenin beşinci maddesinde yer alan “*Huzûr-ı kânununda cümlelerin müsâvî tutulması ve âyan-ı memleket ve hususiyle mukâtaacılara ait bulunan bi'l-cümle imtiyâzâtın fesh ve ilgâ kılınması mukarrerdir*” ifadelerine göre devlet nazarında kaybettikleri otoritelerini paşalar yoluyla yeniden kazanmaya çalıştılar. Bu yolda da gerek iç isyanlarla gerekse de konsolosluklardan aldıkları desteklerle paşaların önüne sürekli bir sorun olarak geldiler. Vasa Paşa 1883 yılında böyle bir ortamda Cebel-i Lübnan'ın dördüncü mutasarrıfı olarak atandı; ancak etkili siyaseti ve diplomatik yeteneğiyle hem Sadaretin hem de Cebellilerin dikkatini çekmeyi başardı.

1. Vasa Paşa'nın Hayatı (1824 - 1892)

1824 yılında Arnavutluk'un İşkodra kazasında doğan Pasko Vasa Paşa, ilk eğitimini İşkodra'da tamamladıktan sonra Venedik'e oradan da Roma'ya giderek Tarih, Coğrafya ve Hukuk okudu. Paşa aynı sürede İtalyancasına, Yunanca, İngilizce ve Fransızca'yı da ekleyerek kapsamlı bir dil eğitimi aldı.³ Paşa'nın dile yatkınlığı eserlerini çeşitli dillerde yazmasına da katkı sağlayarak çok sayıda İtalyanca, Fransızca eser telif etmesinin önünü açtı. Bu minvalde “Arnavutluk ve Arnavutlar” eserini Fransızca, “Venedik Muhâsarasına ve İş'ara Dair” eserini

² Yasin Süveyd, *Mevsuatü'l Tarih'i Lübnan: Tarihi Siyasi ve'l Askeri* (Beyrut: Daru'l Nobilis, 2004), 2: 79.

³ BOA., *DHŞAİD. d., 1/236*, George Gawrych, *The Crescent And The Eagle: Ottoman Rule Islam And The Albanians: 1874-1913*, (London: 2006), 57.

İtalyanca, “Roma Hukuku” isimli eserini Türkçe olarak telif eden Paşa, anadilini de ihmal etmeyerek Arnavutçanın usul ve gramerine dair nadir bir eser yazdı.⁴

1844 yılında Arnavutluk’a dönmek yerine İstanbul’a geçmeye karar veren Vasa Paşa, burada Türkçesini ilerleterek devlet kademelerinde görev almaya başladı. İlk olarak 1848 yılında tercümanlık vazifesinde görevlendirilen Paşa, Bâbîâli Tercüme Odası, Sıhhiye Dairesi tercümanlığı, İşkodra Hükümeti tercümanlığı, Meclis-i Askeri tercümanlığı ve Fransızca kâtipliğinin yanı sıra, Hersek Fırka-ı Askeriye tercümanlığı, Bosna Hersek Fevkalade Memuriyet-i Teftişiyyesi tercümanlıklarında bulundu.⁵ Vasa Paşa’nın diplomatik ve bürokratik vazifesi ise Londra konsolosluğuna müsteşar olarak atanmasıyla başladı. Paşa daha sonra Suriye’ye gönderilerek Halep Vilayeti Politika Müdüriyeti ve Umur-u Ecnebiye Müdürlüğü görevini yerine getirdi. Halep’te uzun süre kalmasa da bölge halkıyla sıkı ilişkiler kuran Vasa Paşa, görev süresi bitiminde yeniden Balkanlara döndü ve Hersek Islahat Komisyonu başkanlığında bulundu. 1875 yılında Bulgaristan komisyonunda memurluk yaptıktan sonra 1876 yılında Abdülhamid tarafından Manastır Vilayeti vali muavinliğine atanırken, bir yıl sonra Kosova Vilayeti müsteşarlığında yer aldı. Bunun yanı sıra Paşa, 1876- 1878 yılları arasında Osmanlı- Karadağ savaşının sonrasında fevkalade komiserliğe atanarak sınır problemlerinin çözümü için oluşturulan komisyonun başında yer aldı.⁶ Vasa Paşa, Cebel-i Lübnan’daki görevine atanmadan önce ise Edirne müsteşarlığı yaparak Balkan topraklarındaki son vazifesini yerine getirmiş oldu.⁷

Vasa Paşa, diplomatik görevleri haricinde Tanzimat döneminde yargı reformları çerçevesinde oluşturulan yeni kurumlarda da yer alarak devletin hukuki reformlarında söz sahibi olma yetkisini elde etmişti. Buradan hareketle Vasa Paşa, 1868 yılında Divan-ı Ahkâm-ı Adliye’de önce mümeyyizlik görevine, daha sonra da ikinci rütbeyle azalığa atandı, 1875 yılında da istinaf mahkemelerinin cinayet dairesi bölümünde azalık yaptı.⁸ Bu anlamda Paşa’nın Roma’da hukuk eğitimi alması ve Roma hukukuna dair eser telif etmiş olmasının yanı sıra Divan-ı Ahkâm-ı Adliye’de görev yapmış olması, Cebel-i Lübnan’a gider gitmez hukuki reformları başlatmasının da zeminini oluştururken, Paşa hukuk idaresine dair tecrübelerini Cebel’in sosyolojik yapısıyla birleştirerek yeni bir kurumsal yapı düzenlemeye çalıştı.

Ömrünün son yıllarına kadar Cebel-i Lübnan’da kalan Vasa Paşa, görev süresinin bitimine birkaç ay kala kalp rahatsızlığı nedeniyle hava değişimi için İstanbul’a getirildi.⁹ İyileştikten sonra görevine geri döndü ancak kalp rahatsızlığı tekrar etti ve Haziran 1892’de Lübnan’da vefat etti. 1978 yılına kadar Beyrut’ta kalan Paşa’nın cenazesi Prizren Birliği’nin kuruluşunun 100. Yıldönümünde İşkodra’ya getirilerek buraya gömüldü.

⁴ Lahd Hatır, *Ahdü'l-Mutasarrıfın fî Lübnan: 1861-1918* (Beyrut: Dâru Lahdi Hatır, 1982), 140.

⁵ BOA., *DHSAiD. d.*, 1/236.

⁶ BOA, *HR. MKT*, 355/94, 29 Receb 1277

⁷ Abdülhamit Kırmızı, *II. Abdülhamid Dönemi (1876-1908) Osmanlı Bürokrasisinde Gayrimüslimler*, (Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, 1998), 68; Süveyd, *Mevsuatü'l Tarih'i Lübnan: Tarihi Siyasi ve'l Askeri*, 177.

⁸ BOA, *İrade Dâhiliye*, nr.598/41670.

⁹ BOA, *YA.HUS.* 259/42, & Şevval 1309.

2. Vasa Paşa'nın Mutasarrıflık Dönemi

2.1. Tayin Süreci

Rüstem Paşa'nın (1873-1883) görev süresinin dolmasıyla birlikte Bâbü'lî'nin önünde duran aday listesinde yer alan dönemin Edirne müsteşarı Vasa Paşa'nın seçilmesindeki etkenlerden biri Cebel-i Lübnanlı olmasa da daha önce Suriye vilayetinde görev yapmış olmasıydı. Bu anlamda Arapçaya ve Arap kültürüne de vâkıf olan Paşa'nın hem önceki üç paşanın tecrübelerinden yararlanarak hem de kendi deneyimlerinden yola çıkarak nizamname çerçevesinde Cebel-i Lübnan'ın mezhepsel sorunlarına daha iyi çözümler üretebileceği düşünüldü. Diğer taraftan Vasa Paşa, Avrupa Devletleriyle Osmanlı Devleti'nin mutasarrıf tayini hususunda çıkmaza girdikleri bir noktada seçilmişti. Esas konu paşanın şahsı değildi ama padişahın arzu ettiği adayla Avrupa arasındaki kriz Vasa Paşa'nın seçilmesini kolaylaştıran etkenlerden biri olmuştu.¹⁰

Diğer taraftan Paşa'nın Balkan topraklarında uzun süre müsteşarlık görevi yapmasına rağmen Arap vilayetine gönderilme nedenleri arasında Vasa Paşa'nın Arnavut milliyetçiliği bağlamında yürüttüğü faaliyetlerinin de etkisi olduğu ifade edilmektedir. Bu noktada Paşa'nın Arnavut halkının haklarını savunmak amacıyla İstanbul'da kurulan komiteye katılması, ardından kendisinin Prizren birliğini kurması, birliğin adına yabancı devlet konsoloslarıyla bir araya gelip Arnavutların geleceğiyle ilgili önerilerde bulunması devletin dikkatini çeken eylemlerdendi.¹¹ Aynı bağlamda yabancı devletlere çeşitli muhtıralar göndermesi ve Arnavutların tek çatı altında bir araya getirilerek bir vilayet tarafından idare edilmesine yönelik girişimleri, Bâbü'lî'nin paşayı uzaklaştırmak istediği öngörülerini de ortaya çıkarmaktadır.¹² Paşa'nın 1879'da ele aldığı "Arnavutluk ve Arnavutlar" kitabında Arnavutların, Yunanlılardan ayrı bir millet olduğundan bahsetmesi ve Osmanlı Devleti'ne sadakatte hiçbir çekinceleri olmasa da bağımsız bir millet olduklarını altını çizmesiyle,¹³ Balkan topraklarından çıkarılıp başka bir bölgede görevlendirilmesi sürecinin hızlandırılmış olması bu iddiaları destekler niteliktedir.

Haziran 1883'de Cebel halkının katılımıyla geleneksel bir törenle göreve gelen Vasa Paşa, seleflerinin aksine müşir sıfatıyla değil, *rütbe-i sâmiye-i vezâret* -sadrâzam- rütbesiyle Cebel-i Lübnan'ın yeni mutasarrıfı oldu.¹⁴ Paşanın tayini hususunda hem Cevdet Paşa'nın etkisinin olduğu hem de İngiltere tarafından şiddetle istenmemesinin etkisi vardı. Zira Cevdet Paşa için Vasa Efendi, İskodra'da iken Meclis-i İdare azasından olduğu halde tercümanlık vazifesi dahi yapmış, Bosna- Hersek'te bulunduğu süre içinde de Cevdet Paşa tarafına hüsn-ü hizmeti görülmüş, padişaha sadakati kanıtlanmış ve tecrübeli bir devlet adamıydı.¹⁵ Bu anlamda Cevdet Paşa'nın görüşleri de önem arz etmiş, paşanın hem Cebel-i Lübnan'ın siyasi durumunu hem İngiltere ve Fransa'nın bölgedeki nüfuz politikalarını takip ettiği için Vasa Paşa'nın önerilen diğer isimler arasındaki en uygun kişi olacağına dair düşüncesi Sultan II. Abdülhamit tarafından kabul edilmişti.

¹⁰ Süveyd, *Mevsuatü'l Tarih'i Lübnan: Tarihi Siyasi ve'l Askeri*, 175.

¹¹ Gawrych, *The Crescent And The Eagle*, 44.

¹² Kırmızı, *II. Abdülhamid Dönemi (1876-1908) Osmanlı Bürokrasisinde Gayrimüslimler*, 68.

¹³ Uğur Bahadır Bayraktar, Milliyetçilik ve Osmanlı Eleştirisi: Arnavut Vasa Efendi'nin Tarih Anlayışı, *Toplumsal Tarih*, (2014), 23.

¹⁴ BOA, *İ. MTZ.CL*, 3/182, 3 Receb 1300, John P. Spagnolo, *France & Ottoman Lebanon 1861-1914*, (The Middle East Centre: 1977), 175.

¹⁵ Ahmed Cevdet Paşa, *Maruzat*, haz. Yusuf Halaçoğlu, (İstanbul, Çağrı Yayınları: 1980), 62.

Vasa Paşa'nın tayin sürecinde tepki gösteren ilk ülke İngiltere olmuştu. Çünkü İngiliz hükümeti için bir önceki mutasarrıf Rüstem Paşa İngiliz konsolosuyla uyumlu çalışan başarılı bir paşaydı. Üstelik Rüstem Paşa'nın Fransa'yla ve Maruni kilisesiyle de çok iyi giden bir ilişkisi yoktu. Diğer taraftan Vasa Paşa'nın tayininin Fransa tarafından büyük bir memnuniyetle karşılanması ve Fransız konsolu Patrimonia'nın Fransa Dışişleri Bakanı Şamil Lacor'a yazdığı mektupta yeni paşanın atanmasıyla Cebel'deki krizlerin hafifleyebileceğini belirtmesi İngiltere'nin şüphelerini artırmıştı.¹⁶

Bu durumun bilincinde olan Vasa Paşa Cebelilerle kuracağı ilişkinin Avrupa devletleriyle sürdüreceği diplomatik mücadelesi için önemini ön plana koydu ve kendisinden önceki on yılda Cebel-i Lübnan'da yalnızca siyaset yapıldığını, idari işlerin ise aksadığını söyleyerek, idaresi döneminde reformlarla mutasarrıflığın geliştirileceğini ve halklar arasında daha fazla adaletin sağlanacağı sözünü vererek görevine başladı.¹⁷ Vasa Paşa, Sadarete gönderdiği mektupta halkın katılımının yoğun olmasını da, bir önceki mutasarrıf Rüstem Paşa'dan duyulan memnuniyetsizliğin belirtisi olarak yorumlarken, “..... beyler ile eşraf, âyan ve ahâliyi Cebel-i Lübnan'dan fevkalâde mazhâr-ı istikbal” olduğunu, ayrıca mezahib-i muhtelif-i rüesay-ı ruhaniyesi ile kilise piskoposlarıyla görüşerek halkın çeşitli tabakalarından saadetli bir dönüş aldığını ifade ediyordu.¹⁸

3. Vasa Paşa'nın Cebel-i Lübnan'da Reform Çabaları

3.1. İdari Reformlar ve Sorunlar

1864 yılında ilan edilen Nizamnameye göre belirlenen idari şekliyle Cebel-i Lübnan Küre, Betrun, Kisravan, Şuf, Cezzin, Metn, Zahle olmak üzere 7 kazadan ve Deyrü'l Kamer ile Hermel'i ayrı tutan iki müdiriyetten müteşekkildi.¹⁹ Bu nedenle kaza kaymakamlarını belirlemekle işe başlayan Vasa Paşa, kaymakamları tayin ederken kendisinden önceki mutasarrıfların politikasını takip ederek Cebel'in geleneksel âyanlık sistemini göz önünde bulundurdu. Bununla birlikte Paşa, aynı mezhep mensubu ileri gelen âyan ailelerin rekabetini de hesaplayarak hem kendisiyle daha uyumlu çalışacak hem de bölgesel gücü daha etkin olanların idarede yer almasını sağlayacak isimleri ön planda tuttu. Buna göre de Dürzilerin yoğun yaşadığı Şuf bölgesinin kaymakamı olan Arslan ailesinden Emir Mustafa'yı azlederek yerine Cebel-i Lübnan'da nüfuzu daha etkin olan Canbolat ailesinden Nesib Bey Canbolat'ı tayin etti. Vasa Paşa'nın Canbolatlara yönelmesinin arkasında Fransız konsolosunun Paşa'nın mutasarrıflığının ilk günlerinde Şuf'a gidip Canbolat ailesini ziyaret etmesinin de dolaylı etkisi vardı. Fransa, İngiltere'nin Dürzilerle bir türlü kuramadığı diplomatik yakınlaşmayı Canbolatlar üzerinden kurmaya kalkmış, Vasa Paşa'ya karşı izleyeceği politikada Marunilerin yanı sıra alternatif bir Dürzi seçeneğini gün yüzüne çıkarmıştı.²⁰ Bunu göz önünde bulunduran paşa, bir taraftan Arslan ailesinin bütünüyle Dürzilerin siyasi temsilcisi olmasını engellemek istedi, diğer taraftan da Fransa'ya yeni bir müttefik kazandırmanın önüne geçmeyi planladı. Dolayısıyla yönetimde Canbolatlara verilecek olan görevlerin bu dengeyi sağlama konusunda işe yarayabileceğini öngören bir politika izlemeyi tercih etti.

¹⁶ Süveyd, *Mevsuatü'l Tarih'i Lübnan: Tarihi Siyasi ve'l Askeri*, 176.

¹⁷ Münir İsmail, “Cebel-i Lübnan Fi Ahdil Mutasarrıfıyye (1861- 1915)”, *Lübnan fi Tarihihi ve Turasihi*, I: 400.

¹⁸ BOA, *MTZ.CL*, 1/18/7, 13 Şaban 1300.

¹⁹ BEO, *GG 1013, Cebel-i Lübnan Nizam Defteri*, Madde 2., 1330.

²⁰ Spagnolo, *France & Ottoman Lebanon 1861-1914*, 176.

Canbolatların tercih edilmiş olması her ne kadar Dürzi Arslan ailesinin Vasa Paşa'ya karşı hareket etmesine ve zaman zaman diğer mezheplerle Vasa Paşa aleyhine ittifaklarda bulunmasına yol açsa da²¹ paşanın esas önceliği Canbolatların etki alanlarını kullanıp idari ve hukuki meselelerde Dürzileri tarafına çekmek oldu. Gerçi Vasa Paşa'nın bu tutumu hem iki aile arasındaki rekabeti şiddetlendirdi, hem de bir süre sonra Dürzilerin gerek paşaya gerekse de Sadaret'e Necib Bey Canbolat'a karşı şikâyet dilekçeleri göndermelerine sebep oldu.²² Ancak Vasa Paşa özellikle kendi döneminin önde gelen isimlerinden Emir Mustafa Arslan'ın siyasi hırslarına karşı tutumunu korumayı devam ettirdi.

Vasa Paşa aynı politik tutumu daha pragmatik bir yaklaşımla Marunilere karşı da sergilemeyi ihmal etmedi. Bu bağlamda özel bir müdürlük olan Deyrû'l Kamer'i Maruni Şihabi ailesinin taht-ı hükmünden çıkararak, Marunilerin kadim ileri gelen ailelerinden Hazinlere verdi. Ayrıca Marunilerin yoğun yaşadığı Kisravan, Cezzin ve Metn'de de var olan Şihabi kaymakamların yerine Hazin ailesinden isimler atayan Paşa, böylelikle Şihabiler yoluyla halkın üzerinde siyasi baskısını koruyan Maruni kilisesinin etkisini Hazinlerle dengeleyerek kendisine de alan açmış oldu.²³ Bununla birlikte Vasa Paşa kiliseyi büsbütün karşısına almaya da henüz hazırlıklı değildi. Diğer taraftan âyanlarla siyasi krizlerin yaşanmasını da asgari düzeyde tutmak istiyordu. Bu sebeple mecliste mutasarrıflık vekili görevinde bulunan Mir Necib Şihabi'yi görevinde tutmaya devam ederek, idaredeki söz hakkını korumasına müsaade etti.²⁴

Vasa Paşa, kaza kaymakamlıklarındaki idari sistemi kendi politik yaklaşımı doğrultusunda belirledikten sonra mutasarrıflık merkezinde kurulan Meclis-i İdare'yi oluşturan kurulu düzenleme yoluna girdi. Nizamnameye göre temel görevi mutasarrıfın bir nevi danışma kurulu olmak iken Meclis-i İdare zamanla bir karar mercii haline dönüşmüş, politik çekişmelerde arabuluculuk görevi üstlenmiş, hatta mutasarrıfın yokluğunda onun adına hareket etmeye başlamıştı.²⁵ Bu durum da mutasarrıfın yetki ve kontrol alanının meclisin kapsamı dahiline girmesine neden olmuştu. İlk üç mutasarrıf idari kontrolü elinde tutmak isteyen bazı azalara karşı tedbir alıyordu; ancak etkin bir otorite kurulamıyordu. Vasa Paşa kendi otoritesini sağlamak adına meclis azalarının kendisine yakın isimlerden seçilmesi yönünde girişimlerde bulundu.²⁶ Bu yolla mutasarrıflığı süresince meclis azalarının olabildiğince iş birliği halinde olacak adaylardan seçilmesini sağlayan Vasa Paşa'nın bu yöntemi Fransa nüfuzunu tam anlamıyla kıramasa da mutasarrıfın bürokrasinin dışında kalmasının önüne geçmesini sağladı.

Bu nedenle de Vasa Paşa, zaman zaman Meclis-i İdare azalarının politik eylemlerinden duyduğu rahatsızlığı İstanbul'a iletiyor, Sadaret'e meclis azalarının haddi aşan eylemlerde bulunduğu bahseden raporlar göndererek lüzumunun yerine getirilmesi için gereken talimatı beklediğini vurguluyordu. 1884'de de yine böyle bir raporla Sadarete başvuran paşaya Dahiliye Nezareti'nden cevap gelmiş, Nezaret, mutasarrıflığa gönderdiği uyarıda Meclis-i İdare azalarının nizamnamede belirlenmiş olan görev ve yetkilerini aşarak siyasete müdahale ettiklerini, ayrıca hükümetin aldığı kararlara itiraz ettiklerini ve dahası memuriyete uygun olmayan bazı kişilerin tayinleri için mutasarrıfa baskı yaptıklarına dair haber aldıklarını bildirmişti. İstanbul, Vasa Paşa'nın da beklediği bir tarzla meclisin ne olursa olsun mutasarrıfın

²¹ Engin Deniz Akarlı, *The Long Peace: Ottoman Lebanon: 1861-1920*, (London: The Centre for Lebanese Studies, 1993), 53.

²² BOA, *YEE*, 104/55, 25 Şevval 1304.

²³ Süveyd, *Mevsuatü'l Tarih'i Lübnan: Tarihi Siyasi ve'l Askeri*, 179.

²⁴ 1304. (M. 1888), *Cebel-i Lübnan Salnamesi*, 32.

²⁵ Abdo I. Baaklini, *Legislative And Political Development Lebanon: 1842-1972* (Durham: Duke University, 1976), 52.

²⁶ Akarlı, *The Long Peace: Ottoman Lebanon: 1861-1920*, 88.

riyaseti altında çalıştığını, bir başka ifadeyle onu hiçbir şeye mecbur tutamayacağı ifade ediyor, tayin edilecek memurların ise doğrudan doğruya mutasarrıfın yetkisi altında olduğunu söyleyerek azaları kendi yetkileri dışında hareket etmemeleri konusunda uyarıyordu. Nezaret ayrıca, bunun dışında hareket edip görevini aşan konularda müdahalede bulunan ve siyasete müdahale eden azaların durumunun nizamnamede geçmemesi üzerine de Şûrây-ı Devlet'in harekete geçtiğini, alınan karara göre bu azaların tayinlerinin ilgasının gerçekleşeceğinden de haber veriyordu.²⁷

Yine de Meclis, Sadaretin belirlediği çizginin içinde kalmayı çok tercih etmemiştir. Meclisin mutasarrıfın kontrol alanlarına bu kadar müdahale etmesinin önünü açan nedenlerden biri ise Cebellilerin kendi içlerinden olmayan bir mutasarrıfı doğrudan tanımaktansa, mezhep temsilcilerinden oluşan bir meclisi daha meşru görmelerinden kaynaklanıyordu. Bu nedenle de mutasarrıf herhangi bir reformist girişiminde gelecek iç reaksiyona karşı Meclis-i İdare gibi bir taahhüde ihtiyaç duymaktaydı. Dolayısıyla mutasarrıfların çok gönüllü olmasalar da büyük ölçüde meclisin onayına başvurmaları buna dayanıyordu.²⁸

Bu zorunlu başvuru ise Vasa Paşa'nın ilk dönemlerinde yapacağı reformların önünü tıkayan yollardan biri oldu. Örneğin Vasa Paşa'nın, reformların hayata geçirilmesi noktasında Cebel-i Lübnan'da imar faaliyetlerine ağırlık vermesi yol ve köprü yapımı için yeni vergiler konmasını gerektirmişti. Bu noktada ilk olarak Cebel-i Lübnan'ın en önemli ticaret kaynağı olan ipekhanelerden o zamana kadar alınmamış olan ekstra bir vergi koymayı denedi. Cebel'in köylerini birbirine bağlayacak yol ve köprülerin yanı sıra mektep ve kamu binalarının inşası için gereken meblağın bir kısmını ipekhanelerden gelecek vergiden elde etmek amacıyla olan Paşa, Cebeli Lübnan Nizamnamesi'nin on beşinci maddesine göre maktu vergi miktarını artırabileceği yetkisiyle Sadarete durumu bildirdi. Bâbîâli ek vergi alınmasını onayladı ancak Vasa Paşa hem bölgedeki ipek ticaretini Mehmet Ali Paşa döneminden beri tekelinde bulunduran Fransız yatırımcılardan – dolayısıyla da konsolosluktan- hem de Meclis-i İdare'den gelen şiddetli muhalefetin önüne geçemedi.²⁹ Beyrut'taki Fransız konsolosu alınması istenen verginin nizamnameye aykırı olduğunu ifade ederek böyle bir verginin kural dışı olduğunu, Meclis-i İdare ise ek verginin Cebel'e ek yük getireceğinden yola çıkarak reddediyordu. Ayrıca Meclis, ne olursa olsun Cebel'in borç yükünün İstanbul tarafından karşılanması gerekliliğini savunuyor, özerk bir bölge olmanın ayrıcalığını her fırsatta ön plana koyuyordu.³⁰

Görevinin daha ilk zamanlarında karşı karşıya kaldığı bu muhalefet nedeniyle Cebel'in ekonomik durumunu açıklama ihtiyacında olan Vasa Paşa, Sadarete uzanan itirazlar hakkında uzun bir açıklama yaptı. Paşa, Hariciyeye gönderdiği tahriratta öncelikle toplanan bu ek vergilerin bölgede kendisinden önce ortaya çıkan bütçe açığını kapatmak olduğunu, o zamana kadar bütçe açığının çevre vilayetlerden kapatıldığını, bu durumun devam etmesi halinde ise Cebel'in mali krizlerden kurtulamayacağını belirtti. Cebel-i Lübnan'da toplanan verginin *masârîf-ı mahalliye'ye adem-i kifâyeti olduğu halde böyle mâli bir sıkıntı yaşanırken ipekhanelerin vergiden müstesna olmasının yalnızca eziyet olduğunu* belirterek konsolosun ve Meclis-i İdare'nin itirazlarını çürütmeye çalıştı.³¹ Paşa verginin kalanıyla da halkın menfaati

²⁷ BOA, YEE, 104/1, 27 Rebiül Ahir 1301.

²⁸ Baaklini, *Legislative And Political Development Lebanon: 1842-1972*, 52.

²⁹ Spagnolo, *France & Ottoman Lebanon 1861-1914*, 178.

³⁰ Spagnolo, *France & Ottoman Lebanon 1861-1914*, 177.

³¹ BOA, YEE, 110/15, lef:3, 26 c 1304.

için yapılması planlanan projelerin gerçekleşeceğini ifade ederek, esasen bu verginin yükünü de o ana kadar Cebel'in tüm imtiyazlarından faydalanmış olan yabancı tüccarın taşıyacağını belirtti.³²

Yine de Meclis-i İdare Paşa'nın ek gelir talebini reddetmeyi tercih etti. Meclis, bütçe açığı hususunda endişeli olsa da meclis üyelerinin çoğunluğunun ipekten sağladıkları kazanç, ipek üzerinden düzenlenecek yeni vergilere karşı çıkmalarına yol açıyordu. İdare meclisinden onay alınması ise “.....verginin yedi bin kese akçeden ziyadeye tezyid olunabilmesi ancak Bâbiâli'nin ruhsatı ve mahalli meclis idaresinin ekseriyyet ve muvafakatı ile mümkün olacağı dahi muhtac-ı beyan değildir...” şartıyla daha ilk nizamnamede garanti altına alınmıştı.³³ Dolayısıyla Sadaret kabul etse bile idareden onay çıkmayan bir kararın hayata geçirilmesi mümkün değildi. Vasa Paşa'nın vergi konusunda başarıya ulaşması ise ancak Fransız konsolosu ikna etmesi sayesinde mümkün olabildi. Konsolos Patrimonio toprak sahiplerinin orantılı olarak katılımının makul olduğu yönünde görüş beyan edince, Meclis-i İdare'de otomatik olarak ikna oldu.³⁴

Bu anlamda Meclis-i İdare'nin mutasarrıflık açısından oluşturduğu bir diğer dezavantaj da mezhep ağırlığının doğurduğu krizlerdi. Vasa Paşa'ya kadar her üç mutasarrıf gerek mecliste gerekse mahkemelerde Maruni kilisesinin dolaylı müdahaleleriyle karşı karşıya kalıyor, aynı bağlamda 12 azanın dördünün yalnızca Marunilerden oluşması³⁵ ve mutasarrıf vekilinin de çoğunlukla Marunilerden seçiliyor olması idari sisteme Fransa müdahalesini kaçınılmaz kılıyordu. Dolayısıyla mutasarrıfların Meclis-i İdare'deki ağırlığı hem kiliseyle hem de Fransa'yla olan ilişkileri ölçüsünde belirleniyordu. Vasa Paşa ise bunun bilgisine sahip olduğu için Meclis-i İdare'deki Maruni temsilciler üzerinde manevralar yaparak kilisenin ve Fransa'nın gücünü kırmaya çalışacaktı. Çünkü Paşa Cebel-i Lübnan'daki daha ilk gününde Beyrut limanına yaşanan Fransız donanmasının, Fransız konsolosu olmadan Cebel-i Lübnan'ı idare edemeyeceği mesajını almıştı.³⁶ Diğer taraftan Fransa'nın Cebel-i Lübnan'daki nüfuz araçlarının önemli parçasını oluşturan Maruni kilisesi Vasa Paşa'nın idari politikalarında dikkate aldığı bir nokta oldu. Vasa Paşa, bu yolla Rüstem Paşa gibi kiliseye somut tavır almak yerine daha ılımlı bir yaklaşım sergilemeyi tercih etti.³⁷

Vasa Paşa'nın Dürzilere yaklaşımı ise daha önce de ifade edildiği üzere rakip aileler arasında bazı görev değişimleri yaparak idari yapının tek bir ailenin elinde kalmasını engellemek şeklinde oldu. Bu şekilde 19. Yüzyılın başından beri Cebel-i Lübnan'da süregelen iktidar mücadeleleri idari dengenin oturtulmasıyla bir nebze azalacak, bunun yanı sıra geleneksel otorite yerine nizamname kuralları geçerli olacak, böylelikle de bölge özerk yönetim anlayışıyla kurulsun da Osmanlı merkezine daha da yakınlaşacaktı. Nitekim bu düzen Vasa Paşa'nın ölümüne kadar bir ölçüde sağlanmış, mezhepler arası sürtüşmeler en azından Meclis-i İdare düzeyinden çıkarılmıştı.

³² İsmail, “Cebel-i Lübnan Fi Ahdil Mutasarrıfiyye (1861- 1915)”, 400.

³³ BEO, GG 1013, *Cebel-i Lübnan Nizam Defteri*, Madde 1., 1330.

³⁴ Spagnolo, *France & Ottoman Lebanon 1861-1914*, 178.

³⁵ Bunun için ise ilk aşamada mezhepsel dengeyi göz önünde bulundurdu. Nizamnamenin ilk maddesine göre meclisi idarede her bir kazayı temsilen 12 azanın bulunması gerekiyordu.

³⁶ Spagnolo, *France & Ottoman Lebanon 1861-1914*, 176.

³⁷ Spagnolo, *France & Ottoman Lebanon 1861-1914*, 185.

3.2. Hukuki Reformlar

1883 yılının başlarında göreve gelir gelmez Sadarete gönderdiği ilk raporunda Vasa Paşa, Cebel halkının ahvalinden bahsederken, kendisinden önceki mutasarrıfın tarafgirliği yüzünden bazı mezheplerin devlete karşı teneffür içinde olduklarından yakınıyordu. Tavâif-i muhtelife'nin birbirleriyle rakip ve hatta düşman olduklarını, birbirlerine de öyle muamele ettiklerini, hatta kendisinin dahi bir dereceye kadar müşkülata dûçar olduğunu söyleyen Vasa Paşa, özellikle Dürzi ve Maruniler arasındaki adâvetin görünür olduğunu belirtmekteydi. Meselenin yalnızca mezhepler arası kavgayla sınırlı olmadığından bahisle bazı Dürzi şeyhlerin İngiltere hükümetiyle yakın ilişki içerisinde olduğunu, ancak halkın temayülünün Devlet-i Aliyye tarafında olduğunu da söyleyen Vasa Paşa, kendisinin halktaki bu eğilimi görerek ihtilafları gidermeye çalıştığını ifade ediyordu. Paşa, Cebelin diğer mezhep grubu Marunilerin ise Fransa'yla olan muhabbetlerinin Dürzilerinkinden çok daha derin olduğu, ama yine de Maruni taifesinin sahip oldukları imtiyazların başka bir devletin idaresinde olamayacağını, bu nedenle de taifenin devlete sadakatinde bir sorun olmadığını da anlatıyordu.³⁸ Ancak Rüstem Paşa'nın özellikle Marunilere karşı izlediği politika yüzünden mezhepler arasında adalet olmadığından ve bu yüzden de Cebel sakinlerinin bir kısmını tarafına çekip özellikle Cebelin üçte birini oluşturan Maruni taifesini kendisine düşman ettiğinden bahseden Vasa Paşa, Marunilerin diğer mezheplerle olan davalarında zorluk çıkarılmasını emrettiği, bu yüzden de Cebelin büyük bir kısmının Devlet-i Aliyye'ye karşı olarak Fransa'ya sığındığını da ifade etmişti.³⁹ Bu nedenle de “*tâifeler arasında bilâ istisnâ müsâvat olunması için*” kendisinin ilk görevinin mahkemelerde mezhepler arasındaki adaleti sağlamak olduğunu ifade eden Paşa, esasen tavaif-i muhtelife arasındaki eşitliğin sağlanması ve mahkemelerde adaletin gözetilmesinden hareketle ahalinin yabancı konsolosluklara başvurmasının önüne geçmek istediğini, böylelikle de dışarıdan gelecek müdahaleye gerek kalmayacak adımlar atılacağını altını çiziyordu.

Paşaya göre önemli olan davacı ve davalının müşkülâtını çözmek ve gereken kolaylığı sağlamaksa mahkemelerde ciddi bir değişime gitmek gerekliydi. Aksi takdirde konsoloslara müracaat sıklaşacak, o zaman da ahalinin problemi Cebel sınırlarını aşacaktı. Böyle bir sonuç ise hem halkın Devlet-i Aliyye'yle arasını açacak hem de nizamname şartları geçersiz kalarak idari sistemin alt üst olmasına sebep olacaktı. Dolayısıyla esas olan ahalinin herhangi bir müşkülâtı olduğundan doğrudan doğruya devlete iltica etmelerini sağlamak olmalıydı.⁴⁰ Paşa bir diğer raporunda da Marunilerin şikayetlerinden en çok Fransız konsolosunun istifade ettiğini, mahalli hakimlerin davalarda verdikleri adaletsiz hükümler nedeniyle konsolosun mahkemelere karıştığını bildiriyor, bu durumun önüne geçilmezse diğer devletlerin de hukuka müdahale ederek cemaatlerin Saltanat-ı Seniyye'ye düşmanlığının artacağını bildiriyordu.⁴¹

Adliye ve mehâkim teşkilatındaki yolsuzlukları önlemek için alınması lüzumlu kararları kaleme almaya başlayan Vasa Paşa, Sadarete ilk önce nizamnamenin hukuka müteallik maddelerinde geçen uygulamalarla ilgili kendisinden önceki paşaların yaptıkları değişikliklere değinmeyi tercih etti. Böylelikle kendisinin Cebelin menfaati için yapmak istediği reformlara itiraz edilmemesi gerektiğini satır aralarında ifade etmiş oluyordu. Bu bağlamda nizamnamede

³⁸ BOA, MTZ. CL, 1/18/8, 7 Şevval 1300.

³⁹ BOA, Y.EE. 104/ 115, 1 Safer 1301.

⁴⁰ BOA, Y.EE. 104/ 115, 1 Safer 1301.

⁴¹ BOA, Y.EE. 104/ 115, 26 Rebiü'l Ahir 1301.

yer alan “*mutasarrıflık merkezinde bir mahkeme-i kebir’in teşkili ve bağılı olarak her bir mezhepten olmak üzere altı resmi dava vekilinin tayin edilmesi*”⁴² maddesi gereğince dava vekillerinin atanması hususunun kendisinden önce kaldırılmış olması çok yerinde bir karardı. Zira dava vekilleri kendi maslahatları için davaları bekletmek veya davalara hile ve desise karıştırmaya teşebbüs ettiklerinden işler *hüsn-ü deveranıyla kabil-i imtizac* olamıyordu. Şûrây-ı Devlet de bu izni vermiş, dava vekilliğinin kaldırılmasına göz yummuş ve gerek mutasarrıflık merkezindeki Mahkeme-i Kebir’de, gerekse de her kazada bulunan Bidâyet mahkemelerindeki dava vekillerinin seçimi bütünüyle ilga edilmişti.

Vasa Paşa bu kararın bir devamı niteliğinde olarak özellikle de azınlıkta kalan ve hakimleri olmayan mezhepler için daha adil bir uygulamanın gerekliliğinin altını çizdi ve Bidayet mahkemelerindeki hakimlerin yetkilerinin değiştirileceğini bildirdi. Çünkü nizamnamenin yedinci maddesine göre Bidayet mahkemesi hakimleri o bölgedeki çoğunluğu oluşturan mezhebe mensup olanlardan seçiliyordu ve hüküm verme yetkisi yalnızca kendilerinde olduğu için hakimler hemmezheplerinden olan dava sahiplerine istisnai muamele yapıyor, dolayısıyla da diğer mezheplerin mağduriyeti söz konusu oluyordu.⁴³ Paşa özellikle bazı kazalarda bidayet mahkemelerinde hiçbir hakimi olmayan Cebel’in Müslüman ahalisinin – ki burada daha çok Sünnilerden bahsediliyordu- Maruni hakimlerin merhametine kaldıklarını anlatarak mağduriyetin bir başka yönünü ortaya koymaya çalıştı.

Vasa Paşa buradan yola çıkarak Bidayet mahkemelerinde daha önce “naib” adı verilen hakimlere “reis” ve “muavin” olarak bilinen ehemmiyetleri ikinci dereceden olan taifeden – bölgenin ikinci çoğunluğuna sahip olan mezheplerden- muvazzaf bulunmuş olan kadı vekilleri ile üçüncü derecedeki mezheplerden olan baş katiplere de görüş hakkı verilmek üzere “aza” namı verilmesine karar verdi. Böylelikle Cebel-i Lübnan nizamnamesiyle adliye komisyonu arasında hukuk-u mer’i’ daha itidalli bir şekilde uygulanacak, ayrıca Cebel’in Müslüman ahalisinin de söz hakkı olan kâtip derecesinde de olsa oy hakkı olan bir temsilcisi olacak ve adalet tek bir hâkimin tasallutundan çıkarılarak teminat altına alınacaktı.

Vasa Paşa bidayet mahkemelerindeki uygulamayı değiştirdikten sonra Mahkeme-i Kebir’in de işleyişini değiştirip yeni bir forma sokmaya çalıştı. Esasen, nizamnameye göre mutasarrıflık merkezinde kurulan Mahkeme-i Kebir, Rüstem Paşa zamanında Divan-ı Temyiz adını almış, Divan-ı Temyiz de birer reis ve altışar azaları bulunan hukuk ve ceza daireleri olmak üzere ikiye ayrılmıştı. Ancak Vasa Paşaya göre cinayet dairesinden tetkik için adliye nezaretine gönderilen ilâmatın birçoğu usule uygun olmuyordu. Bu nedenle de adliye nezaretinden eksikliğiyle iade olunuyor, davalar bu gelgitler yüzünden sonuca bağlanamıyor ve uzayıp gidiyordu.⁴⁴ Paşa’ya göre selefi Rüstem Paşa’nın Mahkeme-i Kebir’i Ceza ve Hukuk Daireleri olarak ikiye bölmesi zaten nizamnameye aykırıydı. Bu düşünceden hareket eden Vasa Paşa, Cinayet Dairesini lağvetmekle işe başladı. Daha sonra Divan-ı Temyiz’in adını Divan-ı İstinaf olarak değiştirerek, hukuk ve ceza davalarının re’sen görülmesinin bu mahkemenin yetkisine verildiğini belirtti. Bu şekilde Bidayet mahkemelerindeki değişiklikten doğan masraf da merkezde kurulan mahkemenin tek sayıya indirilmesiyle dengelenmiş oluyordu.⁴⁵ Paşa, Osmanlı devletinin merkezde yaptığı reformlara paralel olarak yaptığı bu değişikliklerin

⁴² BEO, GG 1013, *Cebel-i Lübnan Nizam Defteri*, Madde 1., 1330.

⁴³ BOA, YEE, 78/93, 26 Rebiü’l Ahir 1301.

⁴⁴ Akarlı, *The Long Peace: Ottoman Lebanon: 1861-1920*, 137-140.

⁴⁵ BOA, YEE, 110/11, lef:2.

1879'da ilan edilen Usul-i Muhakeme-i Hukukîyye ve Cezâiyye Kanun-ı Muvakkati'ne uygun olduğunun altını çiziyor, ayrıca divan-ı temyiz ve divan-ı istinaf ve diğer kanunların taşıdığı şartlara bağlı olduğunu ifade ederek aldığı kararın meşruiyetini kesinleştiriyordu.⁴⁶

Vasa Paşa son olarak Devlet-i Aliyye'ye ve kanunlara olan bağlılığını da vurgulayarak Cebel-i Lübnan idaresinde şikâyet ve sızıltı çıkarılmaksızın ve nizamnameye hâle getirilmeksizin devletin diğer bölgelerinde uygulanan kanunlara da bağlı olarak kendi idaresinde yaptığı reformların kabulünü istihdam etmişti. Bir başka ifadeyle özellikle Fransa'dan gelecek olan itirazların farkında olan paşa, devletin Cebel halkının maslahatı için uygulanması gereken bu yeni kararların arkasında durmasını istiyor, bu şekilde de halkın Sultanın otoritesinin konsolosların üzerinde olduğunun bilincine varabileceklerini temenni ediyordu.

Her ne kadar Vasa Paşa mahkemelerde adaletin sağlanması hususundaki titizliğini ısrarla Sadaret'e anlatmaya çalışmış ve mezhepler arası eşitliği sağlamak için hakimlerin yetkilerinde belirli bir ölçü tutturmuş olsa da uygulama düzeyinde bir takım pragmatist politikardan kaçınmıyordu. Bu doğrultuda Paşa, zaman zaman önüne gelen davalarda taraflı tutum takınabiliyor veya nizamname kuralları çerçevesinde *Cebel-i Lübnan'ın emniyet ve istikrarını korumak için mezhep sürtüşmelerinin önüne geçmek istediği için* mahkemelerde farklı uygulamalarda bulunduğunu söylemekten çekinmiyordu.⁴⁷

Vasa Paşa'nın hukuka müteallik reformist girişimleri yerindeydi ancak gerek Sadaret'in bu kadar değişime gidilmesine karşı olan itirazı, gerekse de Paşa'nın mezhepsel dengeyi kurmak için planladığı tek mahkeme usulünün istikrarını koruyamaması nedeniyle geri adım atmak durumunda kaldı. Vasa Paşa, mahkeme sayısını yeniden ikiye çıkararak hakimlerin sayısını da iki katına çıkarmış oldu. Eski usule geri dönen Vasa Paşa, davaların yürütülmesi ve hakimlerin işlerini ölçülü yapmaları için bölge içinde bir disiplin sağlayamadı ancak davaların en azından geleneksel yöntemlerle çözülmesini büyük ölçüde engelleyerek Devlet'in adli düzen için çıkardığı yasalar ve kodlarla uyumlu hale getirmeyi başarabildi.

Sonuç

1861'de ilan edilip 1864'de revize edilerek ilan edilen ve 18 maddeden oluşan Cebel-i Lübnan Nizamnamesinin devlet için esas önemi bölgede ne zamandır yitirilmiş olan iç huzurun sağlanmasına yapacağı katkıydı. Bunun için ise mezhep temelli bir yönetim biçimi benimsenmişti belki ama mutasarrıflar bölgedeki siyasi otoriteyi sağladıkça cemaatler arasındaki dengeyi sağlama yoluna gidiyorlar, nizamname şartlarını da bu denge adına düzenleme işine giriyorlardı. Yapılan düzenlemelerin büyük bir oranını ise idari ve hukuki alanda yapılan reformlar oluşturuyordu.

Bölgenin ilk mutasarrıfı Davut Paşa'dan itibaren Cebel-i Lübnan idaresinde rol oynayan yöneticilerin her biri gerek idari gerekse de adli düzenin sağlanmasında çaba gösteren isimlerdi. Nitekim 1883 yılında görevi devralan Vasa Paşa da esasen kendisinden önceki paşalar tarafından yapılan değişimleri bütünüyle ortadan kaldırmak yerine mevcut kurumları ya daha işlevsel hale getiriyor ya da kurumlarda görev yapan aza ve hakimlerin yetkilerinde

⁴⁶ BOA, YEE, 78/93, 26 Rebiü'l Ahir 1301.

⁴⁷ Paşa'nın bu tarz bir uygulamasına örnek Maruniler ile Rumlar arasında geçen bir davada görülmektedir. Bkz: Tuba Yıldız, "Cebel-i Lübnan'da Osmanlı Devleti'nin Mezhep Politikası ve Hukuki Uygulamalar (1839-1914)" (Basılmamış Doktora Tezi, 2018), 207-212.

düzenlemeye giderek merkezi otoritenin sağlanması yönünde çaba gösteriyordu. Bu bağlamda idari alanda yapılan ıslahatların neticeleri meclisin birtakım kararlardan dönerek mutasarrıfla uyumlu bir şekilde çalışması şeklinde, hukuki alanda yapılan reformların neticesi ise mahkemelerde davaların hâkim ve memurların görevlerini yapmaları bağlamında adil bir şekilde sonuçlanması noktasında açıkça ortaya çıkıyordu

Vasa Paşa, Cebel-i Lübnan'daki görevine başlar başlamaz iki alanda reformlara önem vermişti. İlk olarak idari aksaklıkları fark eden Paşa, bir sonraki adımı için Meclis-i İdare'nin çalışma sistemi ve azaları hususunda değişime gitmesi gerektiğini anladı. Bir diğer ifadeyle Meclis-i İdare'nin özellikle Vasa Paşa'nın selefi olan Rüstem Paşa zamanında vergilerin düzenlenmesi, azaların seçimi gibi idari noktada çıkardığı zorluklar, Vasa Paşa'nın Meclis-i İdare'nin verimli bir şekilde çalışması ve kendi yönetim şeklinin kabul edilmesi için farklı bir politika izlenmesi gerekliliğini doğurdu. Bu doğrultuda Paşa için iki temel husus vardı: Mecliste Maruni azaları tarafına çekerek mezhep siyasetinden doğan ağırlığı dengelemek, devletin çıkarlarını da göz önünde bulundurarak Cebel-i Lübnan'da mezhepler üstü bir idari sistem kurmak.⁴⁸ Paşa, bu idealde önce kaymakam atamalarında farklı dengeleri gözetmiş, sonra da Meclis üyelerinin seçiminde kendisiyle uyumlu olabilecek kişileri tayin etmeye çalışmıştı. Bununla birlikte Paşa'nın bu girişimleriyle oluşturduğu yeni sistem kendi dönemi için geçerli olmuş, ölümünden sonra Fransız etkisi ile Dürzi aileler arasındaki rekabetin getirdiği iktidar mücadeleleri dünya savaşına kadar devam etmişti.

Cebel-i Lübnan'da mezhep krizlerinin yaşandığı en önemli alanlardan biri ise adliye ve mahkemelerdi. Nizamnamede de en geniş yere sahip olan hukuka dair maddelerin uygulanması konusu tüm mutasarrıflarda olduğu gibi Vasa Paşa'nın da yoğun gündemi altındaydı. Bu anlamda Roma'da aldığı hukuk eğitimi ve Cebele gelmeden önce Divan-ı Ahkam-ı Adliye azalığı yapmış olması Paşa'nın adli sorunlara hızlı çözümler bulmasına yardımcı oluyordu ancak Vasa Paşa da Cebel'in imkanlarını zorlayacak hukuki reformlara giriştiğinden uluslararası müdahalelerle karşı karşıya kalıyordu. Bu konuda Vasa Paşa'nın iki büyük açmazı vardı: bölgedeki mezheplerin mahkemelerde uygulanmak istenen merkeziyetçi uygulamalara karşı gösterdikleri reaksiyonlar ve Paşa'nın değişime karşı Sadaret'ten beklediği desteğin yeterince gelmemesi. Yine de Vasa Paşa devletle olabildiğince uyumlu bir adli düzen sağlamış, Paşa'nın bıraktığı hukuki sistem manda döneminde dahi uygulanmaya devam etmişti.

Kaynakça / References

1. Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi Vesikaları

BEO, GG 1013, Cebel-i Lübnan Nizam Defteri, 1330

BOA., DH.SAİD. d., 1/236

BOA, HR. MKT, 355/94

BOA, İrâde Dâhiliye, nr.598/41670

BOA, YA.HUS. 259/42,

BOA, İ. MTZ.CL, 3/182,

BOA, MTZ.CL, 1/18/7,

BOA, YEE, 104/ 55,

BOA, YEE, 104/1, 27

⁴⁸ Akarlı, *The Long Peace: Ottoman Lebanon: 1861-1920*, 156-157.

BOA, YEE, 110/15,
BOA, MTZ. CL, 1/18/8,
BOA, Y.EE. 104/ 115,
BOA, Y.EE. 104/ 115,
BOA, Y.EE, 78/93,
BOA, YEE, 110/11,
BOA, YEE, 78/93,
1304. (M. 1888), Cebel-i Lübnan Salnamesi

2. Diğer Kaynaklar / Other References

- Ahmed Cevdet Paşa. *Maruzat*. haz. Yusuf Halaçoğlu, İstanbul: Çağrı Yayınları: 1980.
- Akarlı, Engin Deniz. *The Long Peace: Ottoman Lebanon: 1861-1920*. London: The Centre for Lebanese Studies. 1993.
- Baaklini, Abdo I.. *Legislative And Political Development Lebanon: 1842-1972*. Durham: Duke University, 1976.
- Bayraktar, Uğur Bahadır. Milliyetçilik ve Osmanlı Eleştirisi: Arnavut Vasa Efendi'nin Tarih Anlayışı. *Toplumsal Tarih*, 2014.
- Gawrych, George. *The Crescent And The Eagle: Ottoman Rule Islam And The Albanians: 1874-1913*, London: 2006.
- Hatır, Lahd. *Ahdü'l-Mutasarrıfın Fî Lübnan: 1861-1918*, Beyrut: Dâru Lahdi Hatır, 1982.
- Kırmızı, Abdülhamit, II. *Abdülhamid Dönemi (1876-1908) Osmanlı Bürokrasisinde Gayrimüslimler*, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, 1998.
- Spagnolo, John P.. *France & Ottoman Lebanon 1861-1914*. The Middle East Centre: 1977.
- Süveyd, Yasin. *Mevsuatü'l Tarih'i Lübnan: Tarihi Siyasi ve'l Askeri*. Beyrut: Daru'l Nobilis, 2004.
- Yıldız, Tuba. *Cebel-i Lübnan'da Osmanlı Devleti'nin Mezhep Politikası ve Hukuki Uygulamalar (1839-1914)*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2018.